

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մի տարուայ յեղափոխական դաստիարակութիւն.—Արեւոյն քաղաքիւմ.—Հասարակական կարծիքի օրակ.—Մեծ քիւրօլիւսներ յաւանտարարութիւնը.—Ս.—դեմ. բռնի միջոցներով փող կորցելու մասին.—Քիսակից մասնայի դերը.—Էքզիլացեալ կենսունակ ժողովի բնութեան մի քանի խօսքերով.—Թարմութիւն քէ խակութիւն:

Մի ամիս է մնում որ կաարուի Հոկտեմբերի 17-ի տարեդարձը, բայց յիշափոխական հոգեկուսականութիւնը լայնածաւալ Ռուսաստանում դեռ ևս չի խաղաղուել: Մի տարուայ յեղափոխական կեանքը ահագին փոփոխութիւններ է մտցրել ժողովրդական կեանքի բոլոր խորշերում, խորացնելով դասակարգերի դիֆերենցիացիան և գիտակցութիւնը, պայծառացնելով մասնանների քաղաքական-հասարակական ըմբռնողութիւնը: Եւ մի տարուայ յեղափոխական կեանքը աւելի մեծ ծառայութիւն ցոյց տուեց ժողովրդի հասունութեան գործին, քան տասնհակ տարիների սովորական կերպով ընթացող առաջխաղացումը:

Յեղափոխական տարին իր ազդեցութիւնը թողել է նոյն իսկ ամենարեւելիս տարրերի հասկացողութիւնների վրայ. եթէ համեմատէք դրանց հայեացքները այժմ և մի տարի առաջ —կը տեսնէք ակամայ, անգիտակցական զիջում գէպի ձախ. նոյն իսկ հռչակաւոր Տրէպովը մահից մի քանի ամիս առաջ դառել էր «սահմանադրական» և կամարիլիային հակառակ պնդում էր թէ Պետական Դուման չարձակելու և թէ ընդդիմադիր մեծամասնութեան միջից մինիստրութիւն կազմելու մասին: Կովկասի պօլիցիայի գլխաւոր Շիրինկինն էլ հրաժարուելուց առաջ «սահմանադրական» խրատներ էր կարդացել փոխարքայի գլխին: «Իսկական ողոս մարդկանց դաշնակցութիւնը» պատրաստում է «սահմանադրական եղանակով» հասարակական կարծիքը իր կողմ դրաւել, «ագիտացիա և օրգանիզացիա» է լուծւում այնտեղ, ուր առաջ «ամպլոտացիա և պրօվօկացիա» էր անւում նոյն հասարակական կարծիքի դէմ:

Բիւրօկրատիան անգամ ուզում է «լիբերալ» և «սահմանադրական» երևալ. մի շարք «րեֆորմներ» է մտցնում գիւղացիների ազատ հողեր ծախելու և նրանց դասակարգային սըղմունքները վերացնելու մասին, իսկ զինուորական—դաշտային դատարաններ մտցնելը, խօսքի և միութիւնների ճնշումները ի հարկէ բացառուում է նրանով որ նախ խաղաղութիւն պիտի վերականգնեն, որ ապա հնարաւոր լինի լուրջ ռեֆորմներ մտցնել... Դուրս է գալիս որ այդ «խաղաղութիւնը» կը վտանգնուէր եթէ թոյլ տրուէր սահմանադրական-ժողովրդավարական կուսակցութեան (կ. դ.) համագումարը և օրինականացումը: Այդպիսի արգելք դնելով Պետական Դումայի կենտրոնի առաջ, միւս կողմից բիւրօկրատիան աջակցում է և խրախուսում աջակողմեան կուսակցութիւններին և ինքն էլ մեծ պատրաստութիւն է տեսնում ապագայ ընտրութիւնների ժամանակ բիւրօկրատիական թակնածուների ընտրութիւնը աջողցնելու: Հասարակական կարծիքի վրայ ազդելու նպատակով պիտի գաւառներում հիմնուեն կիսապաշտօնական (օֆֆիցիօզ) օրգաններ, մի մի փոքրիկ «Россия» թերթեր: Այդպիսով կառավարութեան ճնշումը առաջիկայ ընտրութիւնների ժամանակ ձգտելու է կեղծել ժողովրդի ազատ կամքը: Անշուշտ, ժողովրդական ձայնը կեղծող բիւրօկրատ այդ շանտաժիստները չեն դատարելու ամեն տեղ բղառել թէ իրանք են ժողովրդի, աշխատաւոր դասակարգի իսկական ներկայացուցիչները, գտնուելու են խուժան, իմաստակ պոռոտախօսների, շահագրգռուած չինովնիկների և հասարակական ցեցերի լեզիօններ, որոնք ընդունելու են ժողովրդական կամքի այդ կեղծիքը: Փոքրիկ չափով բիւրօկրատիական այդ օրինակ կեղծիք մենք տեսանք մեր հայկական կեանքում ևս... Իր այդ «լիբերալ» և «սահմանադրական» գործունէութեան հետ միաժամանակ բիւրօկրատիան շարունակում է բազմացնել արեան բաղանիքների վայրերը, ուր հրէաներին խելքի են բերում հակայեղափոխական տարրերը: Բէյօստոկին, Գոմելին, Քիշինեվին, Օդեսային յաջորդեց օգոստոսի 26-ին Սէզլեցի ջարդը. թնդանօթային ուժակոծութիւններով և հրացանների համազարկերով ջարդուում էր անգէն խաղաղ բնակիչների ապստամբութիւնը, իսկ խուլիգանները միաժամանակ մաքրազարդում էին հրէական տները և խանութները աւելորդ ապրանքներից և կահկարասիքներից: Մի յեղափոխական պատժելու համար սպանում էին հարիւրաւոր անմեղ և խաղաղ բնակիչներ: Այդ է սպիտակ տերրօրի լոգիկան:

Այդ լոգիկայով է առաջնորդուել բիւրօկրատիան և Կովկասում. «յեղափոխականներին» պատժելու համար ամբողջ գիւ-

ղեր և քաղաքներ մատնելով կատաղած խուժանի եղբայրասպան վայրագ բնազդների վակխանալիային: Թող իրար կոտորեն, թող արիւննուշտութեան, ազգային անմիտ քինախնդրութեան պսիխոզը վարակելով մասսաները աւեր և սրածութիւն սփռի ամբողջ երկրում, թող այս դժոխքի մէջ տապալուի խաղաղ մասսան—միայն թէ հազարաւոր անմեղ մարդկանց մէջ ոչնչանան մի քանի «յեղափոխական» համարուած անհատներ և խմբակներ: Ահա անարխիան պահպանելու դիւային միտքը:

«Մեղինց յետոյ թէկուզ ջրհեղեղ»—այս է բիւրօկրատիայի բարոյական սկզբունքը. իր գերիշխող դիրքը, իր կատային շահերը պաշտպանելու համար նա պատրաստ է ամեն ինչ կործանել, ոտնատակ անել: Ոչ ոք իբրև թէ չի գիտակցում երկիրը ներկայ դրութիւնից հանելու միջոցները, ոչ ոք չգիտէ այդ ճանապարհը և բիւրօկրատիան պէտք է զօռով, բռնի միջոցներով ստիպի որ ժողովուրդը գնայ այն ճանապարհով որ հաճելի է այդ ինքնակոչ, ինքնընտիր ներկայացուցիչներին: Տնարոյս բիւրօկրատները կ'ասէին. այդ լինում է «գաֆտելու իրաւունքով», по захватуomy правы! պրծաւ գնաց. ոյժը՝ իրաւունք է, և ասեն մի ուզուրպատօր իրաւացի է անելու, ինչ որ կարող է, ինչ որ իրաւործելու ֆիզիկական ոյժ ունի...

Դրական ոյժերի յարաբերութիւնն այդպէս է! վաղը կը փոխուի այդ յարաբերութիւնը և հրամաններ, օրէնքներ թելադրողը կը լինի ոչ բիւրօկրատիան, այլ գիտակից մասսան, որ սակայն խաղալիք չի դառնալ դեմագոգների և բիւրօկրատների ձեռքում և երբէք չի դաւաճանիլ աղատութեան սկզբունքներին: Խոր ակօսէք գիտակցութիւնը մասսաների մէջ որ պակասեն խուժանի շարքերը! Հիտեաբար, բէալ ոյժերը գիտակից մասսայի կողմը զրաւելու համար պէտք է շարունակել նրա մէջ գիտակցութիւն զարթեցնող ագիտացիան և դիմագրաւելու կարողութիւն ստեղծող օրգանիզացիան (կազմակերպումը): Երկու գործողութիւնների լրջութիւնը պահանջում է ժամանակ և անդուլ աշխատանք: Ինչպէս ծառի բունի մէջ անթիւ բլիշներ աննկատելի աճելով վերջի վերջոյ ճաքեցնում են իրանց կաշկանդող կեղևը և շարունակում իրանց աճումը և ոյժերի ամբարումը, որպէսզի նորից լայնացնեն այդ ճեղքուածը, նոյնը և յեղափոխական կեանքում: Խռովարական բունկուսները, յեղափոխական ֆէյերվերկները, ճոճուան ֆրազները և տարտարենական յոխորտանքները անգոր են փոփոխութիւն առաջ բերել բէալ ոյժերի յարաբերութիւնների մէջ. ժողովրդական բլիշների մէջ պէտք է շարունակել անդուլ աշ-

խատանք գիտակցութիւն և կազմակերպութիւն ստեղծելունը պատահով: Իսկ թէ մեր Կովկասում դեռ որ աստիճան յետ է մընացել դասակարգ զայինդիտակցութեան զարգացումը և ի՞նչ խառնափնթորութիւն է տիրում մի «մեծ» քաղաքական «կուսակցութեան» կազմակերպման և «կառավարութիւն» խաղալու տենչերի մէջ—այդ պէտք է որ յայտնի լինի բոլորիս: Կենտրոնական ժողովի պատգամաւորական ընտրութիւնները ցոյց տուին թէ ինչ բան է «աղգային կառավարութիւնը» մեզանում: Ռուս բիւրօկրատիան անգամ այդ տեսակ հարցում ամօթխածութիւն է պահպանում: Ս. Պետերբուրգեան Հեռագրական գործակալութիւնը շտապեց պաշտօնական հերքում տալել թէ «իբր ներքին գործոց մինիստրութեան մէջ եռանդուն աշխատանքներ են կատարւում այն նըպատակով որ առաջիկայ ընտրութիւնների ժամանակ Պետական Դուման անցկացնեն կառավարութեան հաճելի մարդկանց»: Այդ հերքումը չի գոհացնում «Русс. Вѣдом.»-ին և նա իր կողմից նկատում է հետեւեալը. «եթէ մինիստրութիւնը բացարձակ կերպով հրաժարուէր պաշտօնական թեկնածութիւնից, եթէ նա ուղարկէր գաւառական վարչապետներին հրահանգներ, որոնց մէջ եռանդուն կերպով պնդէր ընտրութիւնների ազատութեան վրայ և խիստ պատասխանատուութիւն սպառնար պաշտօնական անձանց կողմից ընտրողների վրայ ճշշումներ գործելու փորձերի համար,—եթէ այդ յայտարարութեամբ լինէր պարզ և հրապարակաւ, իհարկէ աւելորդ կլինէր որ և է հերքում... բոլորին յայտնի է թէ Նապոլէօն III-ի ժամանակ ինչ ճշշումների տակ էին կատարւում ընտրութիւնները»:

Սակայն միջոցների անխտրականութիւնը փոխում է մարդկանց մաշտաբը ազնւութեան և բարոյականութեան մասին և դժուար է լինում այնուհետեւ որևէ բան համոզել. միշտ ճարւում է սոփեստութիւն արդարացնելու համար թոյլտրուած զեղծումը: Մաքուր յեղափոխական կազմակերպութիւնները ի հարկէ երբէք չեն կարող այս կամ այն պատճառաբանութեամբ ընդունել ժողովուրդը անբարոյականացնող միջոցները: Յայտնի է թէ, օրինակ, ռուսի միջոցով փող կորզել թէ մասնաւոր անձից և թէ արքունական հաստատութիւններից որքան ի չար են գործ դրել զանազան խուլիգանական, շանտաժիստ և յանցաւոր կազմակերպութիւններ և ձ Սաֆիա, Կամօրաւ կոմսուհիստ—անարխիստները... Սոցիալ-Դեմօկրատիան երբէք այդ միջոցները չի արդարացրել և վերջի ժամանակներում կայացած «Զ»-ը հիւսիսային շրջանային կոնֆերենցիայում Զ. Բացորոշ յայտնեց որ նաանթոյլատրելի է համարում կուսակցութեան անդամների համար մասնակցել զօռով դրամական միջոցներ կորզելու գործունէութիւնե-

րին և օգտուել այդպիսի գումարներին: Մաքուր, գաղափարական յեղափոխականը այլ կերպ չէր կարող վարուել, բայց մեղանում....

Նշանակած ժամանակին էջմիածնում կայացաւ «Կենտրոնական Ժողովը», որ դաշնակցականները Սահմանադիր անունն էին տալիս: Ընտրական ամեն տեսակ զեղծումներով և ճնշումներով Ժողովրդի կամքը կեղծելով այդ «կուսակցութիւնը» էջմիածին տարաւ իր բոլոր մտաւոր-բարոյական ոյժերը և ցոյց տուեց թէ Լեւոն կերպ է նա առհասարակ վճռում հասարակական-քաղաքական հարցերը: Էջմիածնի հիւանդանոցում ազգային պարլամենտ խաղալու զաւեշտական փորձեր կ'ընէր. լսուեցան տեղի, ժամանակի, հանգամանքի և քննուող առարկաների հետ կապ չունեցող յեղափոխական պոռտտախօսութիւն, ձախածոյական իմաստակութիւններ, դօնկիխօտական հարայ հրոցներ և տարտարէնական յոխորտանքեր—այդ բոլորը կարդաց հայ ժողովուրդը և հիասթափուած ասաց ինքն իրան. «Եւ այդ մարդիկ յանդգնութիւն են ունեցել զօռով իրանց ամբողջ ազգի տէր ու տնօրէն յայտարարելով ամեն տեսակ էքսպերեմենտներ կատարել նրա գլխին»: Միշտ «ամենածայրայեղ յեղափոխական» երևալու տենչով բռնուած այդ պարոնները մոռացան որ գնում են պալլիատիւններ, ժամանակաւոր բարեփոխութիւններ մշակելու և ոչ իսկական յեղափոխական ակտեր կատարելու էջմիածնում: Եւ երբ քաղաքացան ճոռոմաբանների նիւթերը և յոգնեցին ճղաւելուց և բղաւելուց—տեսան որ իրական աշխատանք կայացնելու միանգամայն անպատրաստ են և անկարող: Ռուս բիւրօկրատիան իր անտեղի միջամտութիւնով վերջ դրեց կոմեդիային—որի վերջին արարողութիւնը այդպիսով չտեսան հաղիսականները: Պօլիցիայի երեւոյժ բաւական սթափեցրել է տաքացած «յեղափոխականների» արիւնը և նրանք համեստօրէն ստորագրութիւն են տուել և հեռացել՝ «էլ չանելու» խոստումով, ինչպէս վայել է սովորական օճԵԿԱԵԼՆ-ներին: Իսկ Կենտրոնական Ժողովի առջև դրուած համեստ հարցերը. դպրոցական, կալուածական և վարչական մնացել են նոյն դրութեան մէջ և նոյնիսկ աւելի խճճեւել, որովհետեւ էջմիածնի կամարիլիան տեսաւ որ վայելում է առանձին համակրութիւն ազգային բիւրօկրատների կողմից. կամարիլիան և բիւրօկրատիան ամենաւերտ բոլի են կազմել: Եւ կաթողիկոսը իրան զգում է աւելի մեծ չափերով միահեծան, քան առաջ. մեր բիւրօկրատները գիտեն որ այդ մեահեծանութիւնը միջոց է տալիս զանազան հաջաթների և վեհարանի կամարիլիայի ազդեցութիւններով գլուխ բերել իրենց ցանկա-

ցածները: Այդ կողմից մեր ազգային բիւրօկրատները յիշեցնում են գերմանական իւնկերներին, որոնք սիրում են ասել. «կայսրը արասլիւտ է, երբ նա մեր կամքն է կատարում»...

Երկու ամիս շարունակ կազ ու կռիւ, տուր ու դմիոց, ընտրողական պայքար գուլուսական միջոցներով, ճոճաւան ֆրագներ, սպառնալիքներ, ռազմական կոչեր, բուտաֆորական նիզակներ և սրերի թափահարում և հետևանքը ...ոչինչ: Անշուշտ դրանց Պանգլոսս փիլիսոփաները դարձեալ պատճառների և հետևանքների մասին երկար ու բարակ զատողութիւններ կը գրեն և կ'ապացուցեն որ ամենայն ինչ կատարեալ է դաշնակցութեան կառավարութեան ներքոյ և հայ ազգը բախտաւոր է որ նրա վիճակը գտնւում է այդպիսի հանճարեղ քաղաքագէտների ձեռքերում...

Անշուշտ, «տղերանցից» շատերը տոգորուած են ըբարի ցանկութիւններով և գործելու եռանդով. սակայն ցանկութիւնը և եռանդը առանց առողջամտութեան, առանց գիտութեան, առանց լուրջ մշակուած ուղղութեան և գործելակերպի ընդունակ են անել այն, ինչ որ եղաւ Թիւրքիայի, Պարսկաստանի և այժմ էլ Կովկասի հայերի կեանքում. քայքայում, աւեր, կործանում ժողովրդի, սուլթուր, քասս և խարալսոյ ազգային կոչուած բոլոր գործերում: Մեր «տղերը» խակութիւնը չեն ջոկում թարմութիւնից: Խակ պտուղներից չափազանց տարբեր են հասուն և թարմ պտուղները: Խակ մտքի պտուղներից հասարակական փորլուծութիւն, դեզինտերիա և մահ է առաջ գալիս միայն և՛ ոչ թէ առաջադիմութիւն...

15 սեպտ.

Հ. Ս.